

**EPISCOPUL MIHAIL PAVEL (1827-1902).
DOUĂ DECENII DE VIAȚĂ
ÎN SLUJBA ROMÂNILOR MARAMUREȘENI**

MARIUS CÂMPEANU¹

**BISHOP MICHAEL PAUL (1827-1902). TWO DECADES OF LIVING
IN THE SERVICE OF THE ROMANIANS IN MARAMURES**

ABSTRACT

Mihail Paul was the first Greek-Catholic vicar of Maramureș, after the ecclesiastical incorporation of this area (in 1860) within the Greco-Catholic Bishopric of Gherla.

He was born on September 6, 1827, in Recea, near Baia Mare. After the primary classes made at the confessional school in his native village, he attended gymnasium and lyceum classes in Baia Mare, Satu Mare and Cașovia. The theological studies began in 1846 at the Santa Barbara College in Vienna and completed them in 1851 at the Ungvár Seminary.

On March 21, 1852, he was ordained a priest, later being appointed eparchial secretary at Ungvár for the Greco-Catholic parishes of Maramures in the Ruthenian Labor Episcopate.

In 1854 he was appointed priest in Apsa de Jos. Between 1856 and 1860, in the early phase of organizing the chancellery in the new diocese of Gherla, he renounced the priesthood of joining Bishop Ioan Alexi to perform the notary and archivist function of the Diocese Consistory.

In 1860 he was appointed priest in Slatina and the protopop of the Greek-Catholic Archbishop of Sighet.

On November 24, 1860, through the diploma issued by Bishop Ioan Alexi, Mihail Pavel was appointed vicar of Maramureș.

In 1872, after the vacancy of the episcopal seat at Gherla by the election of John Vancea as a metropolitan, Michael Paul was invested as Bishop of Gherla. On 27 January 1879 he was appointed Bishop of Oradea. It passed to eternity on June 1, 1902, being buried in the crypt of the church in Slatina, its foundation.

During his time as a vicar of Maramures (between 1860 and 1872), Mihail Pavel played a significant role in the administrative-church, cultural, school and political life of Maramures county.

Keywords: Vicar, Vicariate, Maramureș, Bishop, Greek-Catholic Church.

Repere biografice

Mihail Pavel a fost primul vicar greco-catolic al Maramureșului, după încorporarea ecleziastică a acestui areal în cadrul Episcopiei Greco-Catolice de Gherla².

¹ Muzeograf, doctor în istorie, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș – Baia Mare; e-mail: mariuscampeanu2005@gmail.com.

² În deceniul 4 al secolului al XVIII-lea, comitatul Maramureș a intrat sub jurisdicția Episcopiei de Muncaci. Episcopii greco-catolici ruteni și-au exercitat controlul ecleziastic prin intermediul unor vicari (cu mici excepții toți ruteni), considerați „loctiitori episcopesci”.

S-a născut la 6 septembrie 1827, la Recea (în apropiere de Baia Mare), în comitatul Satu Mare, „într-o familie nobilă, dar săracă”. Tatăl său, Constantin, a fost diac și dascăl la școala confesională din satul natal. După clasele primare realizate la școala confesională din Recea, a urmat clasele gimnaziale și liceale la Baia Mare, Satu Mare și Cașovia. Studiile teologice le-a început, în 1846, la Colegiul „Santa Barbara” din Viena și le-a finalizat, după încheierea evenimentelor revoluționare de la 1848, la Seminarul din Ungvár, în 1851.

În 1851 a intenționat să se căsătorească cu fiica unui preot din Borșa, aceasta decedând înainte de cununie, nefericitul eveniment făcându-l să opteze pentru statutul de preot celib. La 21 martie 1852 a fost hirotonit de Baziliu Popovici, episcopul Muncaciului. La puțin timp după îmbrăcarea „hainei preoțești” a fost numit secretar eparhial la Ungvár, pentru parohiile greco-catolice „marmațiene” din cadrul Episcopiei rutene de Muncaci. În 1854 a fost numit preot la Apșa de Jos. Între anii 1856-1860, în faza incipientă de organizare a cancelariei în noua eparhie de Gherla³, a renunțat la calitatea de preot, alăturându-se episcopului Ioan Alexi⁴ pentru a îndeplini funcția de notar și arhivar al Consistoriului diecezan.

În 1860 a fost numit preot la Slatina și protopop al tractului Sighet. La 24 noiembrie 1860, prin intermediul diplomei emise de episcopul Ioan Alexi, lui Mihail Pavel i s-a conferit demnitatea de vicar al Maramureșului. A depus jurământul de credință față de Ioan Alexi și Consistoriul diecezan la Gherla, în ziua de 23 decembrie 1860⁵.

În 1872, după vacantarea scaunului episcopal de la Gherla prin alegerea lui Ioan Vancea ca mitropolit, Mihail Pavel a fost investit episcop al Gherlei (instalarea în scaunul episcopal a avut loc la 23 februarie 1873). La 27 ianuarie 1879 a fost desemnat episcop de Oradea. În perioada păstoririi de la Oradea s-a îngrijit de buna funcționare a Gimnaziului catolic din Beiuș, ca acesta să poată oferi condiții de

Motivația delegării acestora, potrivit vicarului Tit Bud, a avut o dublă semnificație: pe de-o parte intenționau „să mângâie pe maramureșeni pentru pierderea episcopilor lor” (cu referire directă la arhieriei locale ai fostei Episcopii Ortodoxe a Maramureșului), iar pe de altă parte situația cerea delegarea unui vicar, avându-se în vedere distanța considerabilă dintre Ungvár (sediul episcopiei rutene) și comitatul Maramureș. Vicariatul Maramureșului a fost înființat de împărăteasa Maria Tereza, la 24 august 1776, pentru românii din comitatul omonim („pro districtibus valachicus”). După vizita întreprinsă în Maramureș de episcopul Ioan Alexi (în vara anului 1860), Vicariatul Greco-Catolic al Maramureșului a fost reînființat la 24 noiembrie 1860, redându-i-se acestuia menirea sa originară.

³ Episcopia Greco-Catolică de Gherla a luat naștere la 26 noiembrie 1853 prin bula pontificală *Ad Apostolicam Sedem*. În componența acesteia au intrat 634 de parohii: 540 de parohii, cu 350.000 de credincioși, desprinse de la eparhia de Alba-Iulia și Făgăraș, și 94 de parohii, cu 60.000 de credincioși, desprinse de la dieceza ruteană de Muncaci (din comitatele Maramureș, Satu Mare și Ugocea). La conducerea diecezei, prin decretul împărătesc din 17 martie 1854, a fost numit episcopul Ioan Alexi.

⁴ „(...) s-a jertfit pe sine și averile sale și a lăsat parohia și odihna și a venit la acest Guvern diecesan de ofician, atunci când a început Illustritatea Vo[a]stră a guverna, când a fost vatra rece (...)” (Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare, SJCjAN), Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 1.213/1860, f. 10v).

⁵ *Ibidem*, dos. 8.496/1900, f. 9.

învățămant și de internat pentru circa 100 de elevi, și a renovat catedrala episcopală. A trecut la veșnicie la 1 iunie 1902, fiind înmormântat în cripta bisericii din Slatina, ctitoria sa⁶.

Cadrul confesional din Maramureș la jumătatea secolului al XIX-lea

După cum s-a menționat, Mihail Pavel a fost paroh la Apșa de Jos (între anii 1854-1856), în etapa finală de subordonare a parohiilor „marmațiene” diezei rutene de Muncaci și, ulterior, paroh la Slatina (astăzi, Solotvino, în Ucraina subcarpatică, între anii 1860 și 1872), la puțin timp după transferarea celor 54 de parohii „marmațiene” de sub jurisdicția Episcopiei Greco-Catolice de Muncaci la Episcopia Greco-Catolică de Gherla. Numirea acestuia în calitate de vicar are legătură directă cu procesul de reînființare a Vicariatului Maramureșului, demers dus la bun sfârșit la 24 noiembrie 1860 de episcopul Ioan Alexi.

Includerea și organizarea celor 54 de comunități greco-catolice cu populație românească majoritară în structura administrativă a nou-înființatei eparhii de Gherla, sub forma unui vicariat, are la bază mai multe considerații. Pe de-o parte, a fost corectată o nedreptate istorică, redându-i-se vicariatului înființat de Maria Tereza (la 24 august 1776) menirea sa originală, iar pe de altă parte, arhiereul gherlean a intenționat încă de la bun început să aibă o administrare eficientă asupra unui areal aflat la extremitatea nord-vestică a diezei, conferind, în același timp, instituției ecleziastice din Maramureș un anumit grad de autonomie. Celor două motivații se adaugă și prevederile Concordatului încheiat între Viena și Scaunul papal de la Roma, în anul 1855, în conformitate cu articolul IV lăsându-se la latitudinea episcopilor catolici organizarea propriilor administrații bisericești. Cu siguranță, decizia episcopului Ioan Alexi a fost influențată și de situația litigioasă româno-ruteană în urma căreia Sighetul și câteva comunități mixte din Maramureș au rămas sub jurisdicția Episcopiei rutene de Muncaci⁷.

Alegerea vicarului Mihail Pavel

Între 19 mai și 13 iunie 1860, episcopul Ioan Alexi a desfășurat o vizită canonică în Maramureș, luând contact cu problemele spirituale, patrimoniale, canonice și materiale existente în fiecare comunitate⁸. Întors la Gherla, episcopul a adus

⁶ Ioan Georgescu, *Episcopul Mihail Pavel. Viața și faptele lui (1827-1902). La o sută de ani de la nașterea și la douăzeci și cinci de la moartea lui*, Oradea, Tipografia și Librăria Românească Societate Anonimă, 1927, p. 7-12. Personalitatea marcantă a primului vicar foraneu al Maramureșului a fost reliefată și în ultima contribuție istoriografică referitoare la elita greco-catolică din Transilvania, în *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, volum întocmit de Mirela Popa-Andrei (coord.), Diana Covaci, Ana Victoria Sima, Mihaela Bedecan, Aurelia Dan, Iosif Marin Balog, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013, p. 294-297.

⁷ Sub jurisdicția ecleziastică a Muncaciului au mai fost menținute Rona, Frumușaua și Valea Neagră, ultimele două așezări fiind alipite Petrovei, ca filii, prin decizia Cancelariei aulice a Transilvaniei din 13 iulie 1863.

⁸ Prezența episcopului în Maramureș este marcată documentar și de „protocoalele vizitațiilor canonice”, șase dintre acestea fiind identificate până în momentul de față la Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale. Este vorba despre „protocoalele” încheiate la Ocna Șugatag (21 mai 1860), Glod (27 mai 1860), Botiza, Strâmtura (28 mai 1860), Cuhea - azi, Bogdan-Vodă (30 mai 1860) și Dragomirești (31 mai 1860). Pe această temă, a se vedea

pe linie dreaptă tema reînființării vicariatului maramureșean și a desemnării unui vicar în calitate de „cap subaltern în Marmația”⁹. În acest sens, a solicitat punctul de vedere al Capitlului diecezan, format din șase canonici, care a analizat dosarele celor doi candidați propuși: Mihail Pavel (fostul notar consistorial) și Filip Opriș (protopop al tractului Cosău). În urma deliberării forului ecleziastic, fiecare candidat a obținut câte trei voturi.

La 1 octombrie 1860, o nouă comisie, formată din prepozitul capitular Macedon Pop, canonicul școlar Ștefan Bîlțiu și canonicul Ioan Gulovich, a analizat cele două opțiuni, declarându-se în favoarea lui Mihail Pavel. În argumentarea deciziei au fost menționate următoarele: experiența acumulată în cei șase ani și jumătate în care a lucrat ca secretar și arhivar în cancelariile diecezane de la Ungvár și Gherla, experiența de doi ani ca „păstor sufletesc” la Apșa de Jos, purtarea morală ireproșabilă și faptul că în ultimii ani de pregătire teologică, transferându-se din cauza „tulburărilor revoluționare” de la 1848, de la Viena la Ungvár, a îndeplinit calitatea de prefect al elevilor seminariști. În conjunctura tensionantă („împrejurările zgomo-toase”) din Maramureș, se impune numirea unui vicar cu puternice sentimente românești („iubitoriu de limbă și națiunea sa”), îndrăgit de clerul local și de elita intelectuală, aspect confirmat personal de Ioan Alexi în urma vizitei întreprinse în Maramureș în vara anului 1860. În consecință, comisia s-a pronunțat pentru „energicul” și „experimentatul” Mihail Pavel, în detrimentul „morbosului” protopop al Cosăului, Filip Opriș¹⁰. În favoarea alegerii lui Mihail Pavel ca vicar al Maramureșului, episcopul Gherlei a mai luat în calcul cunoștințele referitoare la situația confesională existentă în Sighet, precum și familiarizarea acestuia cu culisele politicii ecleziastice rutene, grație activității de secretar eparhial, desfășurate la Ungvár între anii 1852 și 1854¹¹.

Prin diploma emisă de Ioan Alexi la 24 noiembrie 1860, Mihail Pavel a fost desemnat în demnitatea de vicar al Maramureșului, sediul vicariatului fiind stabilit la Slatina (azi, Solotvino, în Ucraina transcarpatică). În aceeași zi, decizia a fost adusă la cunoștința clerului și credincioșilor din „Arhidiaconatul marmațian”, forului ecleziastic de la Muncaci și lui Iosif Man, comitele suprem al Maramureșului¹². Prin intermediul scrisorii trimise comitelui, pe care arhiereul îl considera „un bărbat prea demn al națiunei noastre române”, acesta a fost rugat să-l sprijine pe Mihail Pavel în îndeplinirea atribuțiilor politico-religioase ca „sarcina impusă pe umerii lui în toate cele cu putință să i-o ușurați”, fapt care ar aduce „cea mai mare bucurie și îndestulare” clerului și poporului român din Maramureș¹³.

În actul eparhial din 24 noiembrie 1860 au fost precizate drepturile și obligațiile ce îi reveneau noului vicar, acestea fiind următoarele: conduce ședințele

M. Câmpeanu, *Vizita episcopului Ioan Alexi în Maramureș (1860)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, V, 2016, p. 317-326.

⁹ SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 1.213/1860, f. 1.

¹⁰ *Ibidem*, f. 1, 10, 11.

¹¹ Ana Grigor, *Separția bisericească a românilor maramureșeni de biserica ruteană*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, XLII, 1-2, Cluj-Napoca, 1997, p. 83.

¹² SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 8.496/1900, f. 6, 7, 14.

¹³ *Ibidem*, f. 14.

Consistoriului subaltern în calitate de președinte, numind doi asesori: un defensor matrimonial și un notar consistorial; aduce hotărâri în cauze „mai mărunțele” (între cler și „popor”, cântăreți, servitori bisericești și „popor”); încearcă reconcilierea în procesele de divorț; vizitează anual parohiile și școlile confesionale din vicariat; revizuieste și trimite Ordinariatului diecezan rapoartele trimise de protopopi („relațiuni periodice” și „rațiuni bisericești”); binecuvântează cruci, cimitire, veșminte preoțești și biserici nou construite; acordă dispense de la gradul al patrulea de înrudire și la a treia vestire pentru căsătorii¹⁴.

Mihail Pavel a depus jurământul de credință la Gherla, la 23 decembrie 1860. Instalarea s-a desfășurat la 27 ianuarie 1861, în biserica din Slatina, în cadrul unei mise solemne la care a fost delegat Ștefan Biltiu, canonicul școlar al Episcopiei de Gherla. După momentul instalării și după citirea actului eparhial emis la 24 octombrie 1860, a fost constituit Consistoriul subaltern „marmațian”. În cadrul primei ședințe a forului nou-înființat (desfășurată la Slatina, la 28 ianuarie 1860), episcopului Ioan Alexi i-au fost transmise cuvinte de grațitudine din partea clerului și poporului român din Maramureș pentru numirea unui vicar de naționalitate română și pentru înființarea Consistoriului subaltern „din indivizi curat români, de un sânge, o limbă și conaționalitate stătător”. Momentul imens de fericire a mai fost exprimat în felul următor: „Saltă inima fieștecăru român marmațian de bucurie văzând că cărma lor bisericească s-a curățit de limbi străine și văzând că prin aceasta cu un pas sunt iară mai aproape de scopul la care ținesc în timpul de față toate popoarele europene”¹⁵.

Activitatea vicarului maramureșean Mihail Pavel

În intervalul de timp în care a deținut calitatea de vicar al Maramureșului (între anii 1860-1872), Mihail Pavel a jucat un rol semnificativ în viața administrativ-bisericească, culturală, școlară și politică a comitatului Maramureș.

Cea mai importantă realizare, din perspectiva **administrației bisericești**, a fost rezolvarea situației jurisdicționale a parohiei Sighet în 1871¹⁶, în urma unei îndelungate activități petiționare la care și-a adus contribuția episcopul Ioan Alexi și întreaga elită laică a Maramureșului, dintre care îi menționăm pe comitele suprem

¹⁴ Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (în continuare, SJMmAN), Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Vișeu*, dos. 6/1861, f. 4v.

¹⁵ *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918, vol. III (30 iulie 1859-26 februarie 1861)*, coord. Simion Retegan, București, Editura Academiei Române, 2006, doc. 284, p. 529-530. Scrisoarea de mulțumire a membrilor Consistoriului subaltern, adresată episcopului Gherlei pentru numirea primului vicar român în Maramureș, se află publicată și la S. Retegan, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, p. 199-200.

¹⁶ În urma decretului Nunțiatunii Apostolice de la Viena din 18 aprilie 1871, românii din Sighet au primit aprobarea de a-și organiza o parohie proprie în cadrul Episcopiei de Gherla. În prima fază, prin intervenția vicarului Mihail Pavel, serviciile religioase au fost oficiate într-o capelă romano-catolică din centrul Sighetului. În anul 1890, Administrația financiară a statului a donat un teren central, începându-se edificarea unei biserici de piatră. Pe lângă sprijinul venit din partea autorităților administrative, la edificarea, pictarea și înzestrarea interioară a bisericii au contribuit toate parohiile Vicariatului Maramureșului. Biserica are hramul Adormirea Maicii Domnului. A fost sfințită la 20 martie 1892 de delegatul episcopal Alexandru Erdöss, împreună cu vicarul Tit Bud și un sobor format din 19 preoți.

Iosif Man, Gavrilă Mihaly de Apșa, Ioan Iurca și Vasiliu Mihalca. Pentru extragerea parohiei Sighet din sfera Muncaciului, Mihail Pavel „a recurs la locurile cele mai înalte, a călătorit la Gherla, mai de multe ori la Viena, ba și la Roma necruțând nici ostenele, nici spese”¹⁷. Un exemplu concludent al activității petiționare desfășurate de vicarul Pavel este scrisoarea trimisă episcopului Ioan Alexi, la 2 aprilie 1861. Prin intermediul misivei, arhiepiscopul a fost rugat să intervină la „locurile mai înalte” pentru corectarea nedreptăților comise împotriva comunității românești din Sighet și pentru a nu se desemna, în perspectivă, un alt vicar rutean aici, deoarece parohiile aflate de jur-împrejurul orașului au fost încorporate diezei de Gherla¹⁸. Referindu-se la sediul vicariatului, consideră Sighetul ca fiind locul cel mai potrivit, arătând că în afară de acesta „nu putem afla, acolo este fusul pe lângă care se învârtă toată Marmăția, acolo e vatra tuturor lucrurilor”¹⁹. O alternativă ar constitui-o Slatina, aflată la mică depărtare de Sighet, „însă Tisa e o prăpastie mare de multe ori”, fapt ce generează un anumit efort și grad de oboseală, atât pentru vicar, care era obligat să se deplaseze la Sighet (reședința comitatului), de nenumărate ori, pentru rezolvarea problemelor „dregătorești”, cât și pentru slujitorii bisericești, în relația lor cu Oficiul vicarial²⁰.

Ca o consecință firească a demersurilor făcute de forurile superioare ale Bisericii Greco-Catolice din Transilvania (mitropolit de Blaj, episcop de Gherla, vicar), barierele birocratice, politice și bisericești au fost îndepărtate prin decretul Nunțiatului Apostolic de la Viena, din 18 aprilie 1871, care a adus pe românii greco-catolici din Sighet sub jurisdicția Gherlei. Imediat după recunoașterea oficială a parohiei Sighet, administrarea acesteia a fost încredințată preotului Ioan Pop care, în paralel, îndeplinea calitatea de profesor de limba română și catehet la Gimnaziul Romano-Catolic din Sighet²¹.

Cu un an înaintea acestui moment crucial din destinul confesional al comunității sighetene, vicarul Mihail Pavel l-a însoțit pe mitropolitul Ioan Vancea la Roma, la lucrările Conciliului Vatican I. De asemenea, către finalul mandatului vicarial, între 5 și 14 mai 1872, a participat la primul Conciliu provincial al Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, desfășurat la Blaj²².

Printre atribuțiile vicariale s-a numărat și aceea de a face vizite anuale în parohii, pentru a vedea situația reală în care se aflau bisericile, edificiile parohiale și școlile confesionale. De acest aspect Mihail Pavel a fost conștient încă de la bun început, arătând că „nimic nu-i mai scump înaintea ochilor mei ca împlinirea dregă-

¹⁷ Tit Bud, *Disertatiune despre episcopii și vicarii romani din Maramuresiu*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1891, p. 39.

¹⁸ SJCJAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 723/1861, f. 2v.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, f. 3. Trecerea succesivă a Tisei, atât a vicarului pentru a ajunge la Sighet, cât și a preoților pentru a ajunge la Slatina, obliga la achitarea unei taxe la trecerea podului peste râu. Contravaloarea taxei de pod, cumulată într-un an calendaristic, totaliza circa ¼ din veniturile clericale.

²¹ T. Bud, *Însămănări și date despre înființarea parohiei greco-catolice române din Sighetul Maramuresului*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1905, p. 12.

²² *Conciliul provincial prim al provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș ținut la anul 1872*, ediția a II-a, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1886, p. XXIV.

toriei mie grațios concredinte așa precum așteaptă mai marii mei și recere înaintarea religiunii, a bisericei și a culturii poporului mie încredințată”²³. Însoțit de juzii comunali, prin intermediul vizitelor desfășurate în anul 1864 Mihail Pavel a luat un prim contact cu realitatea faptică din parohii, încercând să îmbunătățească starea materială a preoților și a dascălilor. Vizitarea parohiilor a fost precedată de o circulară („informare”) adresată protopopilor și preoților, pentru ca aceștia „să-și întocmească lucrurile școlare, așa încât mergând în vizita canonică să nu afle defecte grosolane, în care caz voi fi silit a face arătare la locuri competente”²⁴.

A mai fost preocupat de aspectele matrimoniale și de modul în care era respectat sacramentul Căsătoriei de către enoriași. În acest sens, a analizat situația căsătoriilor „învrăjbite” și a relațiilor de concubinare (aproximativ 200 de cazuri în vicariat), încercând să le oficializeze canonic acolo unde nu existau piedici și „a le străface în căsătorii legitime”²⁵.

Din punct de vedere **cultural**, Mihail Pavel a fost unul dintre membrii fondatori, în 1860, alături de comitele suprem Iosif Man și de alți intelectuali români, a *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*²⁶. *Asociațiunea* a fost cel mai important proiect cultural al Maramureșului din epoca modernă, la bază fiind o alianță a clerului greco-catolic cu elita laică. Obiectivul principal al acestui proiect de factură iluministă a fost sprijinirea învățământului primar românesc din vicariat, prin formarea de dascăli calificați. Dezideratele îndeplinite ale acestui organism cultural au fost înființarea unei **Preparandii** și a unui **Convict** (alumneu, internat). Preparandia a avut rolul de a forma învățători calificați, iar convictul a fost înființat pentru susținerea atât a elevilor care frecventau cursul preparandial, cât și pentru tinerii români fără posibilități materiale care urmau cursurile gimnaziilor maghiare (reformat și romano-catolic) din Sighet²⁷. Faptul că Sighetul nu s-a aflat în componența Episcopiei de Gherla a dus la întârzierea aprobării statutelor *Asociațiunii* și, implicit, la privarea Preparandiei la dreptul de publicitate, aceasta funcționând, între anii 1862-1870, ca o instituție privată de învățământ, din contribuțiile benevole ale

²³ SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 1.609/1864, f. 1r.

²⁴ SJMMAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Iza*, dos. 44/1869-1870, f. 3v.

²⁵ SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 1.609/1864, f. 1r.

²⁶ Deși statutele n-au fost aprobate de autorități decât în 1868, *Asociațiunea* și-a început activitatea în 1860. Activitatea *Astrei* maramureșene, desfășurată între anii 1860 și 1905, a fost reflectată de T. Bud în *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș* (Gherla, 1906) și de Artur Koman în *Documente istorice maramureșene* (Vișeu de Jos, 1937).

²⁷ Preparandia din Sighet a fost înființată în 1862, avându-l la conducere pe profesorul Ioan Bușiția, absolvent al Institutului pedagogic de la Viena și fost dascăl al Școlii Normale Districtuale din Lăpușu Unguresc (astăzi, Târgu Lăpuș). În cadrul Preparandiei au fost pregătiți peste 120 de dascăli pentru școlile confesionale din vicariat și din ținuturile învecinate (Sătmăr, Chioar). În 1870 a fost transformată în Preparandie de stat, cu limba de predare maghiară. Relevante pentru această problemă sunt următoarele studii: Ion Bușiția, *Preparandia română din Maramureș*, în „Gazeta Transilvaniei”, XLIII, nr. 12, 10/22 februarie 1880, Brașov; Vasile Paul, *Ioan Bușiția, întâiul profesor al învățământului pedagogic din Maramureș*, în „Marmatia”, IV, Baia Mare, 1978; Vasile Popeangă, *Preparandiile românești din Transilvania*, în „Ziridava”, XII, Arad, 1982.

clerului și credincioșilor greco-catolici din Maramureș. Vicarul Mihail Pavel a deținut funcția de vicepreședinte al *Asociațiunii* și de director a Preparandiei confesionale.

În calitate de **inspector școlar**, Mihail Pavel a încercat să asigure condițiile optime de organizare și funcționare a școlilor confesionale din vicariat. În acest sens, a purtat numeroase discuții cu părinții renitenți, încercând să-i conștientizeze de importanța educării copiilor, dar și cu dascălii confesionali, în scopul eficientizării procesului educațional. A înființat școli în satele în care nu fuseseră în perioada anterioară, astfel încât la 6 august 1864 existau școli în toate comunele „marmațiene”. La 4 octombrie 1864, după patru ani de la instalarea în parohia Slatina, a invitat întregul cler maramureșean la sfințirea și deschiderea școlii noi de piatră²⁸. De asemenea, a fost preocupat de dotarea corespunzătoare a școlilor confesionale cu manuale școlare, pe care personal le-a comandat de la Tipografia Diecezană din Gherla. Dacă comunitățile și senatele școlare nu aveau posibilități materiale să achite costurile manualelor și a rechizitelor școlare, vicarul a recomandat preoților ca aceste sume de bani să fie suportate din fondurile parohiale („lada bisericii”).

Unul dintre principalele motive ce ducea la întârzierea sau întreruperea temporară a prelegerilor școlare a fost salariul derizoriu acordat dascălilor, la care se adăuga neregularitatea cu care comunitățile parohiale își onorau obligațiile față de acești „luminători” ai satelor maramureșene. Numeroasele informări trimise vicarului de către dascăli scot în evidență faptul că atât slujitorii bisericești și senatele școlare, cât și artiștii comunale, actanți principali la nivelul lumii rurale în asigurarea resurselor financiare necesare desfășurării procesului educațional, nu au fost preocupați în mod constant de asigurarea salariilor dascălilor, dotarea cu rechizite școlare și manuale didactice și, implicit, de asigurarea frecvenței școlare. Vicarul Mihail Pavel a abordat această problemă cu o atenție deosebită, intervenind personal sau prin intermediul corespondenței oficiale, solicitând imperios protopopilor să se deplaseze în parohii pentru remedierea situațiilor ivite. Făcând referire la demersurile rămase fără efectul scontat, îndreptate către „oficiolatele politice”, venite din partea sa sau a protopopilor, Mihail Pavel a văzut în dezinteresul autorităților un act voluntar făcut, pentru ca națiunea română „să rămână în întuneric ca să nu-și cunoască situațiunea, interesele și drepturile sale”²⁹.

În majoritatea așezărilor românești din Maramureș, salarizarea dascălilor se făcea din banii proveniți prin arendarea dreptului de cârciumărit (așa-numitele „fonduri regale”), încredințați școlilor confesionale sau parohiilor de către autoritățile civile. Mai existau cazuri în care remunerația dascălului și întreținerea edificiului școlar se făceau pe baza unei contribuții financiare anuale („cieptare pe popor”), repartizată pe fiecare familie în parte. Pentru stabilitatea dascălilor locali, dar și pentru atragerea altora, din afara comitatului, Mihail Pavel a reglementat salarizarea dascălilor pe bază contractuală, motiv pentru care „stațiunile docențiale” din Vicariatul Maramureș erau considerate cele mai bine retribuite din întreaga dieceză a Gherlei, fiind un prilej de bucurie „acelui preparand care a putut să ajungă dascăl în Maramureș”³⁰. Sistematizarea veniturilor dascălilor a dus la eliminarea vechilor

²⁸ SJMMAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Ieud*, dos. 9/1864-1865, f. 3.

²⁹ SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Chuj-Gherla*, dos. 481/1867, f. 1.

³⁰ T. Bud, *op. cit.*, p. 22.

cantori-docenți care se mulțumeau cu o plată modestă în schimbul câtorva ore de catehizare. De nenumărate ori, obstacolele în calea progresului școlar erau așezate chiar de reprezentanții clerului și de membrii senatelor școlare, pentru că între un dascăl care a terminat preparandia și pretindea o „soluțiune docențială” decentă și un cantor care-și asuma atribuții de dascăl și avea pretenții salariale modice, se opta în favoarea ultimului, motivul invocat fiind precaritatea financiară a comunității. Documentele de arhivă prezintă numeroase cazuri în care vicarul a intervenit ferm, cerând protopopilor introducerea unor dascăli calificați, absolvenți ai cursurilor preparandiale, atrăgând, în același timp, atenția preoților de consecințele la care se expun prin nerespectarea dispozițiilor diecezane³¹.

Dacă sintetizăm situația învățământului confesional românesc din vicariat în deceniul 7 al secolului al XIX-lea, nu putem decât să reproducem cuvintele vicarului Pavel, care a arătat că, deși erau școli și dascăli în fiecare comună, „de vom intra fără știre în școală aflăm câte trei-patru pruncuți contrași într-un unghi și tremurând, parte pentru rigoarea frigului, parte pentru frica vergei ce[le]i mari care e culcată a lungul mesei, învățătorul șede în chilia sa caldă, cu pipa”³².

În **sfera politică**, Mihail Pavel a fost activ încă din 1871, când a fost ales membru în Parlamentul de la Budapesta din partea cercului electoral Sighet. Alegerea acestuia s-a făcut la 4 decembrie 1871, punându-se punct unei lungi perioade, de 26 de ani, în care românii din Maramureș nu au avut niciun reprezentant în „Dieta țării”. Momentul alegerii a fost redat cu mult entuziasm în presa vremii: „Alegerea s-a făcut în perfectă unanimitate, în 4 decembrie, în sala mare a prefecturii, în prezența unui mare număr de alegători, în mare parte români, sub prezidiul Domnului vice-comite Vasiliu Mihalca. Ne saltă inima de bucurie când auzim străbunele vivate în onoarea unui român. Numai tricolorul nostru național mai lipsea pentru ca spectacolul să fie întreg și demn de însuflețire. Dacă d[omnu]l Pavel n-ar avea alt merit decât numai că e născut român, chiar și în acest caz am felicita pe frații noștri din cercul Sighetului pentru noua direcțiune observată în exercitarea celui mai scump drept constituțional. Domnia sa însă are un trecut binemeritat de națiunea română, un trecut care nu-i va permite să lucre[ze] altfel decât pentru binele poporului român”³³. Meritele și realizările culturale, școlare și politice au fost apreciate și de către autoritățile civile, în anul 1870 vicarul fiindu-i conferită distincția de cavaler al ordinului Francisc Iosif I.

De-a lungul întregii sale activități vicariale, Mihail Pavel s-a bucurat de atașamentul clerului și al enoriașilor păstoriți, sentiment exprimat plenar mai ales cu ocazia deplasării acestuia de la Slatina la Gherla, începută în ziua de 19 februarie 1873³⁴. În toate parohiile pe care le-a străbătut a fost însoțit de călăreți, de alaiuri de români îmbrăcați în haine de sărbătoare și de preoți în „ornate” bisericești. Drumul

³¹ SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Cosău*, dos. 23/1865, f. 27, 48, 50.

³² SJCjAN, Fond *Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, dos. 481/1867, f. 2r.

³³ *Federațiunea*, IV, nr. 121-589, 13/1 decembrie 1871, Pesta, p. 483.

³⁴ În cadrul ședinței consistoriale de la Vad (4 februarie 1873), a fost elaborat un „proiect de program” privind însoțirea lui Mihail Pavel de la Slatina la Gherla (SJMmAN, Fond *Protopopiatul Greco-Catolic Cosău*, dos. 43/1873, f. 4).

parcurs până la Cavnic (unde era granița dintre comitatul Maramureș și districtul Chioar), s-a desfășurat pe fundalul sonor neîntrerupt al clopotelor din biserici.

Mihail Pavel a fost un vicar și un episcop respectat atât de cler și de credincioși, cât și de autoritățile politice ale vremii. Pe lângă biserică și școala confesională din Slatina, edificate din veniturile sale, a susținut financiar activitatea *Asociațiunii* și a institutului preparandial din Sighet. De asemenea, s-a îngrijit de bisericile, casele parohiale și școlile confesionale, ultimele funcționând în condiții optime și datorită sprijinului, direct sau indirect, venit din partea vicarului maramureșean. A fost un orator desăvârșit și un erudit prin excelență, dar, din păcate, în urma sa n-a rămas nicio scriere, fapt pentru care s-ar impune o cercetare de substanță care să reunească toate pastoralele și circularele (vicariale și eparhiale) elaborate în timpul păstoririi sale.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1 – Episcopul Mihail Pavel (1827-1902).

Fig. 2 – Gimnaziul catolic din Baia Mare.

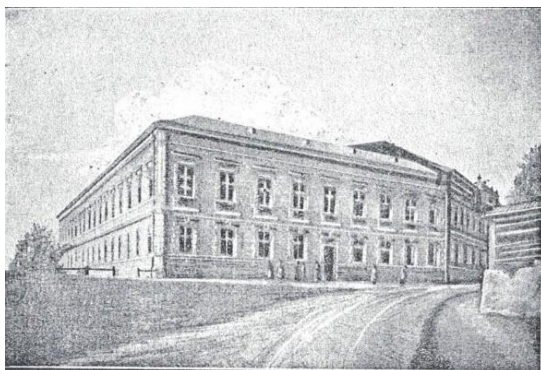
Fig. 3 – Internatul „Pavelian” pentru băieți din Beiuș.

Fig. 1

Fig. 2

Internatul „Pavelian” pentru băieți din Beiuș.
Clădirea lui Mihail Pavel.

Fig. 3